

Татјана Г. Трајковић¹

Универзитет у Нишу

Департман за србистику

<https://orcid.org/0000-0001-5332-5675>

ДИЈАЛЕКАТ У *ВРАЊСКОЈ ГРАДСКОЈ ПЕСМИ* КАО ЕЛЕМЕНТ ЗАВИЧАЈНОСТИ²

У раду је дата дијалектолошка анализа текстова *врањске градске песме* – јединствене врсте песама која је проглашена за нематеријално културно наслеђе са подручја југа Србије. С обзиром на то да ове песме у себи носе специфична обележја у виду ритма, мелодије, садржине текста и дијалекатских елемената може се рећи да се ради о уметничком остварењу са ознаком завичајности. Овај рад је посвећен дијалекатским карактеристикама ових песама, те су праћени и издвојени најважнији дијалектизми у којима се препознаје врањски говор као део призренско-јужноморавског дијалекта српског језика: полугласник реда вокала *a*, екавски рефлекс јата, формант *-на-* < *-нж-* у глаголским облицима, сугласник *x*, финалне сугласничке групе, аналитичка деклинација, аналитичка компарација, специфични облици личних и показних заменица, радни глаголски придев мушког рода једнине на *-(j)a*, презент 3. л. јд на *-в*, употреба аориста и имперфекта, деминутивни суфикси, дијалекатска лексика, турцизми.

Кључне речи: српски језик, Врање, призренско-јужноморавски дијалекат, врањска градска песма

I. Увод

Врањска градска песма као јединствена у својој форми, садржини, реализацији и у локалном колориту сврстана је 2012. године у нематеријално културно наслеђе Србије. „Традиционалне градске песме које су настале и које се певају у Врању, у *a cappella* и у вокално-инструменталним аранжманима. Имају очуван континуитет живота у граду Врању од друге половине XIX века до данас, а посебно место међу њима имају оне чији се садржај односи на конкретна места, личности и догађаје у самом граду. Мелодијску линију одликује покретљивост, склоност ка наглим, али нежним скоковима и суптилна орнаментика. Метро-ритмичку основу чине равномерни и мешовити тактови и ритам *rubato*. Естетски императив је суптилност певачевог гласа и преданост садржају песме, уз високе моралне напоре које певач произноси као личност. Ова извођачка пракса развијена је међу бројним музичараима, павачима и инструменталистима на подручју Врања,

¹ tatjana.trajkovic@filfak.ni.ac.rs

² Рад је настао у оквиру пројекта *Говорни и сѣансдарни језик јавне комуникације у Нишу* (О-25-20) чији је координатор академик САНУ Љубинко Раденковић, а руководилац проф. др Марина Јањић. Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-34/2026-03/200165).

граду на југу Србије.“³ Уз овај опис врањске градске песме наведен је локалитет на који се односи: *град Врање*, и етнографска област: *Јужна Србија*. С обзиром на овакво прецизно географско позиционирање једног уметничког остварења, могло би се без задршке говорити и о елементима завичајности у овој поезији, те ће овај рад бити посвећен дијалектизмима као слоју завичајности који се препознаје кроз језик. Врањска градска песма „структурално се разликује од описаног репертоара староградских песама највише по мелодијским карактеристикама које се везују за османско порекло и поетским текстовима који локалним дијалектом опевају истинске ликове и дешавања старог Врања“ (DUMNIĆ VILOTIJEVIĆ 2018: 77). Ове песме су окарактерисане као изузетно чувне, као носиоци и окидачи експресивности и као такве неодвојиве од осећања *мерака*, *севдаха*, *карасевдаха*, *дерта* (ARSIĆ 2025: 51).

Прве нотне записе градских песама из Врања забележио је Исидор Бајић (1878–1915) и они се налазе у архиви Музиколошког института САНУ и то су биле следеће песме: *Точи воду; Да знајеш, мори, моме; Кога чекаш; Ајде, ајде, мори, џан-Стојанке; Хаџи Гајка; Јоване, сине; Море, на крај села; Од врањско појдо; Шано, душо, Шано, мори; Ала имаш русе косе; Синоћ ми пукна на пенџер; Цвето, мори, Цвето; Отвори ми, бело Ленче, Из бању иде, избањало се, Планино, моја старино*.

Након И. Бајића нотне записе и прве анализе градске народне песме из Врања доноси Миодраг Васиљевић (1903–1963), а те песме је ради записивања извела чувена Малика Јеминовић Коштана: *Хаџи Гајка девојку удава; Што си, Лено, на големо; Оф, датим, злато злаћено; Тргај ми, тргај, Достано; Жали, дико, и ја ћу жалити; Јао, јао, је л те, дико, жао; Да знаш, дико, како венем за те; Ај, мислиш, дико, да не марим за те; Славуј пиле, не пој рано; Јоване, сине, Јоване; Пошла Ванка на воду; Засучи бели рукави; Петкана дели колачићи бели; Чочечка трајла; Из бању иде*.

Владимир Ђорђевић је 1931. године објавио четрнаест песама из Врања: *Шано, душо; Трипут ме Тале удари; Игличе венче над воду цвета; Ајде, Митре, млад се жени; Моју Ванку заболела глава; Не жали, моме, не плачи; Отвори ми, бело Ленче; Лупна тобош у сергију; Обрни се, лудо, младо, одкуд мене; Киша паде, мори, Кане; Доцкан прођо кроз село; Кажи, Јане, кажи; Ката јаше, Злата јаше на белог ата; Што је глума у та горња махала*.

Захваљујући систематичном приступу Радмиле Петровић данас постоји детаљна каталогизација свих снимака које је она сачинила на самом терену, као и имена свих извођача: Стана Аврамовић Караминга (1897), Деса Стошић Барбацка (1902), Миле Стошић Гавра (1907), Душан Младеновић Шпурко (1913), Живојин Стошић Бурча (1920), Љубинка Булатовић Буба (1928, кћи Стане Караминге) и др.⁴

Данас се „узорно извођење“ врањске песме препознаје у гласу најстарије врањске *песмопојке* Стане Аврамовић Караминге,⁵ док је најпопуларније извођење

3 Цитат представља кратак опис врањске градске песме и налази се на страници сајта Министарства културе Републике Србије посвећеној Нематеријалном културном наслеђу Србије: <https://nkns.rs/cyr/poris-pkns/vranjska-gradska-pesma>

4 Детаљни историјат о бележењу и чувању врањске градске песме од заборава в. Витас 2020.

5 Важно је истаћи да је поред извођења песама, Стана Караминга била својевремени кантаутор неких врањских градских песама, као што је то *Димитријо, сине Митре* (в. DUMNIĆ VILOTIJEVIĆ

Станише Стошића (1945). Познато је да су многи преносиоци врањског мелоса породично били везани за врањску песму, а на значај тог породичног окружења највише је указивао Бранимир Стошић Каце (1967), који је истакао да су „све врањске песме живљене, доживљене и преживљене” (Витас 2020: 20) сматрајући својом мисијом верно преношење свега онога што у себи носи врањска градска песма.⁶

По угледу на мелодију, форму и садржину старе градске песме из Врања касније су се компоновале и изводиле новије песме које су такође окарактерисане као врањска градска песма или као песме њима блиске (в. DUMNIĆ VILOTIJEVIĆ 2021: 22–26). Све ове песме, оне најстарије, као и оне настале у новије доба, дијалекатски су обележене. Дакле, оне настају и певају се на дијалекту, који се често модификује код различитих извођача. Аутентичност локалног говора најбоље се одржавала код старијих извођача који су и сами пореклом из врањског краја. Сви они су својим певањем у потпуности преносили дух врањске градске песме, па су ти стихови постали препознатљиви пре свега захваљујући њиховом извођењу. С друге стране, та имена су постала позната управо због врањске градске песме.⁷

Дијалекатска обележја представљају регионалну препознатљивост једног језика, а њихова дијалектолошка анализа може упутити на најситније карактеристике путем којих се долази до закључака о припадности једном језику, дијалекту, поддијалекту или говорном типу. Кроз анализу дијалекатских одлика неког књижевног дела или сличног уметничког остварења долази се до његовог дијалекатског и језичког описа, који не мора нужно бити и верни опис живог народног говора.

II. Анализа грађе

Врањски говор припада призренско-јужноморавском дијалекту и то североисточном краку његовог јужног дела (в. IVIĆ 2009: 176–180). Детаљан дијалектолошки опис врањског говора досад није урађен, а постоје појединачни радови и уско специјализоване монографске студије у којима се описују већи или мањи сегменти врањског говора.⁸ Анализом дијалекатских особености говора Врања у књижевним делима писаним на дијалекту бавили су се многи аутори: STEVANOVIĆ 1977, MARKOVIĆ 2011, 2016, MARINKOVIĆ, TOMIĆ 2011, TOMIĆ 2013, 2015, MIHAJLOVIĆ 2019, 2020 и др.

За дијалектолошку анализу која ће бити представљена у овом раду издвојене су

2021: 25–26).

6 Поред наведених имена, врањску песму су певали и певају: Јован Стефановић Курсула, Дивна Радић Ђоковић, Зора Дремпетић, Дивна Митић Шпурка, Чедомир Марковић, Василија Радојчић, Ивана Митић Тасић и др. О снази ванвременског споја некадашњих и савремених извођача врањске градске песме говори цитат: „Виталност и енергија песама испеваних из грла Стане Аврамовић Караминге, Станише Стошића, Василије Радојчић, Зоре Дремпетић траје и у времену данашњем претапањем у гласове Иване Тасић, Бранимира Стошића, Чеде Марковића, Данке Стојиљковић... Нежни, тихи, сетни стихови Врања настављају свој пут.“ (VITAS 2020: 82).

7 Даљем чувању врањске градске песме доприноси и манифестација *Оћу да ви појем врањанско*, која се одржава у Врању од 2019. године као *фестивал врањске градске музике*.

8 Овде треба пре свега видети: STANKOVIĆ 2017, 2018a, 2018b, 2020a, 2020b, 2021, 2022a, 2022b, 2024, TOMIĆ 2012, TRAJKOVIĆ, MIHAJLOVIĆ 2020, MIHAJLOVIĆ 2025.

следеће врањске градске песме:

Стојанке, бела Врањанке (ВГП 1)⁹, *Димитријо, сине Митре* (ВГП 2), *Ајде, Танке, џан-Стојанке* (ВГП 3), *Из Бању иде* (ВГП 4), *Отвори ми, бело Ленче, вратанца* (ВГП 5), *Да знајеш, мори моме* (ВГП 6), *Дуде, бело дуде* (ВГП 7), *Петлови појев* (ВГП 8), *Гајтано, моме мори* (ВГП 9), *Куде си била, мори кара Коцо* (ВГП 10).

У наставку ће бити издвојене фонетске, морфолошке, синтаксичке и лексичке црте које су препознате у наведеним текстовима. Узевши у обзир све досад речено о врањској градској песми, а пре свега њену локалну аутентичност, претпоставља се да ће анализа довести до закључака о заступљености најважнијих одлика врањског говора.

О животним причама садржаним у текстовима песама овде неће бити речи, јер је рад посвећен искључиво дијалектолошкој обради грађе.

Ради постизања емоционалног ефекта у песмама се јављају различита понавања: самогласника, сугласника, речи, израза итд. Овај поступак је значајно обележје врањске градске песме, а нарочито се односи на понављање типичних узвика као што су: *леле, море, мори, јадна* итд. Такође, поред понављања обраћања (*снаво Като, Нане, Дуде*), исте форме се у другом обраћању обогаћују епитетом (*мило нане, бело Дуде*), а онда се понавља и цео стих (в. ARSIĆ 2025: 64). С обзиром на оваква стилска решења, која карактеришу песму Врања, а пре свега стога што је ово истраживање посвећено дијалекатским елементима заступљеним у овим песмама, у анализи се многи примери неће наводити.

Акценат песме је могуће анализирати јер се обрађује тонски запис песама. Међутим, акценатски опис неће бити обухваћен управо због специфичности певачког израза који не одражава аутентични акценат свакодневног говора. Место акцента у току певања обично је прилагођено потребама мелодије и ритма песме, те се тако може мимоилазити са акцентом у говору. Тако нпр. у песми *Стојанке, бела Врањанке* акценат у вокативу имена *Стојанка* или етника *Врањанка* налази се на иницијалном слогу: *Стојанке, Врањанке*, а то се не поклапа са разговорном варијантом врањског говора у којој ће акценат бити на пенултими: *Стојанке, Врањанке*.

Текстуални записи ових песама објављени су у различитим студијама као што су ZLATANOVIĆ, MILOVANOVIĆ 1972, ZLATANOVIĆ 1994 и др. Такође, постоје похрањени тонски записи песама из Врања и околине и они се налазе у архиву Музиколошког института САНУ (в. DUMNIĆ VILOTIJEVIĆ 2021). Дијалектолошка анализа песама за потребе овог рада урађена је на основу личне транскрипције певања песама. Транскрипције сам радила према следећим аудио-записима:

Стојанке, бела Врањанке – на основу певања Станише Стошића <https://www.youtube.com/watch?v=TtJAbpzHCaU>

Димитријо, сине Митре – на основу певања Стане Аврамовић Караминге <https://www.youtube.com/watch?v=kdZb6YLpl3M>

Ајде, Танке, џан-Стојанке – на основу певања Стане Аврамовић Караминге <https://www.youtube.com/watch?v=9nNoy54slME>

9 У загради се налази скраћеница која је осмишљена ради економичнијег навођења извора анализираних примера: ВНР 1 – врањска градска песма 1, 2, 3 итд.

Из Бању иде – на основу певања Бранимира Стошића Каце <https://www.youtube.com/watch?v=TO78sBaEN4I>

Отвори ми, бело Ленче, вратанца – на основу певања Станише Стошића <https://www.youtube.com/watch?v=jZn7NErr84Q>

Да знајеш, мори моме – на основу певања Иване Тасић Митић <https://www.youtube.com/watch?v=gA4K3DkrF-c>

Дуде, бело дуде – на основу певања Станише Стошића <https://www.youtube.com/watch?v=hs86gfgHTfc>

Петлови појев – на основу певања Станише Стошића <https://www.youtube.com/watch?v=C-YgBhuM-vY>

Гајтано, моме мори – на основу певања Станише Стошића <https://www.youtube.com/watch?v=0f23oOrLpyw>

Куде си била, мори кара Коцо – на основу певања Иване Митић Тасић https://www.youtube.com/watch?v=QVLtmv_bTJw

Полугласник реда вокала а:

Так се вр^ана, леле, џам-Стојанка (ВГП 3); *Т^аг се вр^ана, леле, Мурат-ага* (ВГП 3); *Морава з^авни* (ВГП 8); *Па тој су, мори, петлови, петлови л^ажови* (ВГП 8); *В^аздан ти очи, душо, не видо* (ВГП 9); *Цел д^ан те дома нема, кара Коцо* (ВГП 10).

Отвореност вокала средњег реда:

Ову карактеристику, која није непозната јужноморавским говорима (в. TRAJKOVIĆ 2020), препозната је у певању Стане Аврамовић Караминге:

да те же^ана вара (ВГП 2).

Екавски рефлекс јата у одричном облику глагола јесам:

Нес^и ме питаја (ВГП 2); *Несам ткала, Мурат-аго, тулвен бошче* (ВГП 3); *Дома јесам, аго, сама несам* (ВГП 7).

Рефлекс вокалног л:

У обрађеним примерима није било потврда за типични јужноморавски рефлекс лу вокалног л. Једина потврда која се чула је вокал у, који није неочекиван, али би се у лексеми *сунце* ипак очекивао рефлекс -лу- (*слунце*).

Да ли на сунце сјајано (ВГП 1).

Формант -на- < -нж- у глаголским облицима:

Так се вр^{на}, леле, џам-Стојанка (ВГП 3); *Т^аг се вр^{на}, леле, Мурат-ага* (ВГП 3); *Сви су рекнали да је убаво* (ВГП 4); *Легнала ми стара мајка на фустан* (ВГП 5).

Афереза:

Те га дошја, мори, Мурат-ага (ВГП 3).

Синкопа:

Колка је жалба за младос (ВГП 6).

Асимилација вокала:

Ајд одотле, море, Мурат-аго (ВГП 3).

Сажимање вокалских група:

Ја ли те гледам кроз мале (ВГП 1).

Сугласник Х:

1. супституција сугласника Х неким другим сугласником:

Што тијо минеш кроз дворе (ВГП 1); Чекала сам јутрос, мори снаво Като (ВГП 10);

2. губљење сугласника Х:

Ајде, ајде, Танке, џан-Стојанке (ВГП 3); Ајде, ајде, мори, да се турчиш (ВГП 3); Ајд одотле, море, Мурат-аго (ВГП 3); Па извади, леле, аџиар ножа (ВГП 3); Турчине, аго, млади спајо (ВГП 9); Вздан ти очи, душо, не видо (ВГП 9); И залак лебац, Гајто, не једо (ВГП 9);

Али се чује и: Па извади, леле, ханџар ножа (ВГП 3).

Чување финалног л:

Цел дџн те дома нема, кара Коцо (ВГП 10).

Дисимилација сугласника:

Турска вера, сестро, много лоша (ВГП 3).

Упрошћавање финалне сугласничке групе -ст:

Колка је жалба за младос (ВГП 6).

Аналитичка деклинација:

Од што, мајке, легаши (ВГП 2); Пет године, сине, легам (ВГП 2); Један празник, сестро, у годину 2х (ВГП 3); И њега га, мори, с пушке чекав 2 х (ВГП 3); Па убоде Танку посред срце (ВГП 3); Из Бању иде шејтан девојче (ВГП 4); Из бању иде, избањало се (ВГП 4); Чајче врзало пред огледало (ВГП 4); Нане, мило нане, пред огледало (ВГП 4); С обадве стране китка босиљак (ВГП 4); Нане, мило нане, китка босиљак (ВГП 4); Гајтан ти веђе, лудо, на чело (ВГП 9); Чекала сам јутрос, мори снаво Като, на теј горње порте (ВГП 10); Снаво Като, он црни очи има (ВГП 10).

Вокатив на -е код именица женског рода у номинативу јд. на -ка:

Стојанке, мори, Стојанке, бела Врањанке (ВГП 1); Стојанке, бела Врањанке (ВГП 1); Од што, мајке, легаши (ВГП 2); Ако, мајке, ако, мајке (ВГП 2); Ајде, ајде, Танке, џам-Стојанке (ВГП 3).

Вокатив на -о код именица које у номинативу јд. на -а:

Димитријо, сине Митре (ВГП 2); Гајтано, моме мори, Гајтано (ВГП 9).

Вокатив на -е код хипокористичких облика:

Нане, мило нане, шејтан девојче (ВГП 4); Нане, мило нане, избањало се (ВГП 4); Нане, мило нане, нагиздило се (ВГП 4); Нане, мило нане, пред огледало (ВГП 4); Нане, мило нане, китка босиљак (ВГП 4); Нане, мило нане, да је убаво (ВГП 4); Отвори ми, бело Ленче, вратанца 2х (ВГП 5); Да знајеш, мори моме, да знајеш 2х (ВГП 6); Дуде, мори, дуде, бело дуде 2х (ВГП 7); Дома ли си, дуде, сама ли си 2х (ВГП 7); Ће ву купим, дуде, гњиле крушке (ВГП 7).

Специфични облици личних заменица:

Ће ву купим, дуде, гњиле крушке (ВГП 7).

Употреба повратне заменице си:

Да си питам, Мурат, моју сестру (ВГП 3).

Упитна заменица што:

На што је око фрљила (ВГП 1); Не знајем ништо за себе (ВГП 1).

Партикула -ј, -ја код показних заменица:

У тија џамфез шалваре (ВГП 1); Па тој су, мори, петлови, петлови лажови

(ВГП 8); на теј горње порте (ВГП 10).

Аналитичка компарација:

Најнапред тебе, мори, писаши (ВГП 9).

Непостојање инфинитива или форме футура 1 типа ћу, ће + (да) + презент:

Ће умрем, душо, за тебе (ВГП 1); от пушкѹ ћу, мори, лек да нађем (ВГП 3); Ће ву купим, дуде, гњиле крушке (ВГП 7); Ће му купим, дуде, љут^у ракију (ВГП 7).

Презент 3. л. мн. на -в:

И њега га, мори, с пушке чекав (ВГП 3); Петлови, мори, појев (ВГП 8); Куде се млади Турци писујев (ВГП 9); У турску војску, аго, да идев (ВГП 9).

Радни глаголски придев м. р. јд. на -(ј)а:

Неси ме питаја, сине (ВГП 2); те га доија, мори, Мурат-ага (ВГП 3).

Морфолошки дијалектизам у грађењу глаголских облика:

Пет године, сине, легам (ВГП 2); Од што, мајке, легаш (ВГП 2); Главу давај, сестро, а веру не давај (ВГП 3); Пуштај ме, злато моје, да идем (ВГП 8); Легај ми, злато моје, крај мене (ВГП 8).

Проширење у глаголским облицима:

Не знајем ништо за себе (ВГП 1); Да знајеш, мори моме, да знајеш (ВГП 6); Нека тије, дуде, нека спије (ВГП 7).

Употреба аориста и имперфекта:

Тэк се врна, леле, џам-Стојанка (ВГП 3); Тэг се врна, леле, Мурат-ага (ВГП 3); Вэздан ти очи, душо, не видо (ВГП 9); И залак лебац, Гајто, не једо (ВГП 9); Да ли ме мене, мори, писаши (ВГП 9); Најнапред тебе, мори, писаши (ВГП 9).

Облик прилога куде:

Куде си била, Гајто, шетала (ВГП 9); Куде се млади Турци писујев (ВГП 9); А куде си била, мори кара Коцо (ВГП 10).

Употреба везника како у значењу као:

Како јеленче кроз горе (ВГП 1).

Узвици типични за јужне српске говоре:

Леле, леле, момиче (ВГП 1); Тэк се врна, леле, џам-Стојанка (ВГП 3); Пуче пушка, леле, Танка виче (ВГП 3); Тэг се врна, леле, Мурат-ага (ВГП 3); Па извади, леле, ханџар ножа (ВГП 3); Па извади, леле, аџар ножа (ВГП 3); Чекај, чекај, море, Мурат-аго (ВГП 3); Била сам, аго море, шетала (ВГП 9); Доста беше, мори, три године (ВГП 3); Ајде, ајде, мори, да се турчиш (ВГП 3); Да ме чујеш, мори, мила сестро (ВГП 3); Те га доија, мори, Мурат-ага 2х (ВГП 3); Да знајеш, мори моме, да знајеш (ВГП 6); Дуде, мори, дуде, бело дуде (ВГП 7); Ће му купим, дуде, љут^у ракију (ВГП 7); Петлови, мори, појев (ВГП 8); Па тој су, мори, петлови, петлови лажови (ВГП 8); Најнапред тебе, мори, писаши (ВГП 9); А куде си била, мори, кара Коцо (ВГП 10); Чекала сам јутрос, мори, снаво Като, на теј горње порте (ВГП 10); А што ће ти Илија, јадна мори (ВГП 10).

Удвајање објекта:

И њега га, мори, с пушке чекав (ВГП 3); Да ли ме мене, мори, писаши (ВГП 9).

Исказивање присвојности дативском заменичком формом:

Она ми је, Мурат, потуркиња (ВГП 3); Не бој ми се, мори, мила сестро (ВГП 3); За татка ти, дуде, лако ћемо (ВГП 7); За мајку ти, дуде, лако ћемо (ВГП 7); Легај ми, злато моје, крај мене (ВГП 8); Гајтан ти веђе, лудо, на чело (ВГП 9).

Деминутивни суфикси -ац, -ца, -че:

И залак лебац, Гајто, не једо (ВГП 9);

Отвори ми, бело Ленче, вратанца (ВГП 5); Шалај, портанца (ВГП 5); Да ти љубим, бело Ленче, устанца, рујна, румена (ВГП 5);

Ил на јабланче танано (ВГП 1); Момиче, зумбул девојче (ВГП 1); Леле, леле, момиче (ВГП 1); Како јеленче кроз горе (ВГП 1); Мајкино јединче (ВГП 2); Из Бању иде шејтан девојче (ВГП 4); Чајче врзало пред огледало (ВГП 4).

Преобликовање именице додавањем суфикса:

Колка је жалба за младос (ВГП 6).

Конструкција упитних реченица са измештеним члановима:

Дома ли си, дуде, сама ли си (ВГП 7).

Лексички дијалектизми:

На што је око фрљила (ВГП 1); Барем је убава (ВГП 2); Сви су рекнали да је убаво (ВГП 4); Нане, мило нане, да је убаво (ВГП 4); Стара мајка, лудо, и стар татко (ВГП 7); За татка ти, дуде, лако ћемо (ВГП 7); Дома јесам, аго, сама несам (ВГП 7); Морава савни (ВГП 8); Гајтан ти веђе, лудо, на чело (ВГП 9); И залак лебац, Гајто, не једо (ВГП 9); На горњи пазар, аго, гледала (ВГП 9); Цел дән те дома нема, кара Коцо (ВГП 10).

Употреба турцизама:

Бре гиди џанум, Стојанке ВГП 1; У тија џамфез шалваре (ВГП 1); Несам ткала, Мурат-аго, тулвен бошче (ВГП 3); Из Бању иде шејтан девојче (ВГП 4); А куде си била, мори, кара Коцо (ВГП 10).

III. Закључак

Дијалектолошка анализа одабраних врањских градских песама показала је да све оне садрже обележја врањског говора као дела призренско-јужноморавског дијалекта српског језика. Типичне врањске одлике које се препознају у овим песмама су: чување полугласника реда вокала *а*, екавски рефлекс јата у одричном облику глагола *јесам* (*несам*), чување финалног *л* код придева (*цел*), *-л > -(j)а* у радном гл. придеву м. р. јд. (*питаја*), типични заменички облици (*ву*), облик *куде*, презент 3. л. мн. на *-в* (*појев*), аналитичка деклинација (*из бању*), вокатив на *-е* (*Стојанке*), аналитичка компарација (*најнапред*), удвајање објекта (*њега га*), употреба типичних деминутивних суфикса *-ац*, *-ца*, *-че* (*лебац*, *устанца*, *девојче*); употреба типичних лексеме (*татко*, *залак*, *убаво*).

Ако се узме у обзир свеукупност карактеристика градских песама из Врања које носе епитет заштићеног нематеријалног добра Србије, што подразумева низ аутентичности локалног типа, те се томе придодају и типична обележја локалног типа, може се са сигурношћу потврдити да врањска градска песма у потпуности носи ознаку завичајности. Та завичајност садржана је у следећим елементима: типичност мелоса, јединствена садржина песама, везаност за стварне личности и догађаје из стварне прошлости Врања, јединственост у експресивности исказана

кроз осећања мерака, севдаха, карасевдаха и дерта, израз који је изузетно обележен локалним говором, што све доводи до закључка да се у врањској градској песми препознаје целовита слика завичајности.

Цитирана литература

- ARSIĆ, Suzana. „Vranjska pesma kao ekspresivni žanr”. *Muzički talas*, br. 54. Kragujevac: FILUM, 2020, стр. 50–103. [ориг.] АРСИЋ, Сузана. Врањска песма као експресивни жанр. *Музички талас*, бр. 54. Крагујевац: ФИЛУМ, 2021, стр. 50–103. doi: <https://doi.org/10.46793/MT54.050A>
- DUMNIĆ VILOTIJEVIĆ, Marija. „Starogradska muzika u Srbiji: nasleđe, stvaralaštvo, recepcija”. *Balkan Art Forum 2017: Umetnost i kultura danas: Umetničko nasleđe, savremeno stvaralaštvo i obrazovanje ukusa*, 2018, стр. 71–80. [ориг.] ДУМНИЋ ВИЛОТИЈЕВИЋ, Марија. „Староградска музика у Србији: наслеђе, стваралаштво, рецепција”. **Балкан Арт Форум 2017: Уметност и култура данас: Уметничко наслеђе, савремено стваралаштво и образовање укуса**, 2018, стр. 71–80.
- DUMNIĆ VILOTIJEVIĆ, Marija (ur.). *Narodna muzika Vranja / Folk Music of Vranje*. Beograd: Muzikološki institut SANU, 2021. [ориг.] ДУМНИЋ ВИЛОТИЈЕВИЋ, Марија (ур.). *Народна музика Врања / Folk Music of Vranje*. Београд: Музиколошки институт САНУ, 2021.
- MARINKOVIĆ, Javorka, TOMIĆ, Dragana. Neke jezičke osobine u romanu Nečista krv Borisava Stankovića”. *Nečista krv Borisava Stankovića – 100 godina posle, tematski zbornik*. Vranje: Univerzitet u Nišu, Učiteljski fakultet u Vranju, Vranje: Aurora, стр. 239–251. [ориг.] МАРИНКОВИЋ, Јаворка, ТОМИЋ, Драгана. Неке језичке особине у роману Нечиста крв Борисава Станковића”. *Нечиста крв Борисава Станковића – 100 година после, тематски зборник*. Врање: Универзитет у Нишу, Учитељски факултет у Врању, Врање: Аурора, стр. 239–251.
- MARKOVIĆ, Jordana. „Vranjski govor u Nečistoj krvi.” *Nečista krv Borisava Stankovića sto godina posle (1910–2010)*, Tematski zbornik. Vranje: Učiteljski fakultet u Vranju Univerziteta u Nišu, 2011, стр. 219–229. [ориг.] МАРКОВИЋ, Јордана. „Врањски говор у Нечистој крви.” *Нечиста крв Борисава Станковића сто година после (1910–2010)*, Тематски зборник, Врање: Учитељски факултет у Врању Универзитета у Нишу, 2011, стр. 219–229.
- MARKOVIĆ, Jordana. „Jezik u delima Borisava Stankovića”. *Godišnjak Pedagoškog fakulteta u Vranju*, Vranje: Pedagoški fakultet, 2016, стр. 247–256. [ориг.] МАРКОВИЋ, Јордана. „Језик у делима Борисава Станковића”. *Годишњак педагошког факултета у Врању*, Врање: Педагошки факултет, 2016, стр. 247–256.
- MIHAJLOVIĆ, Milica. „Fonetske odlike vranjskog govora na primeru pesničke zbirke Metla za po kuću”. *Philologia Mediana*, god. XI, br. 11, Niš: Filozofski fakultet, 2019, стр. 439–454. [ориг.] МИХАЈЛОВИЋ, Милица. „Фонетске одлике врањског говора на примеру песничке збирке *Метла за по кућу*”. *Philologia Mediana*, год. XI, бр. 11, Ниш: Филозофски факултет, 2019, стр. 439–454.
- MIHAJLOVIĆ, Milica. „Balkanističke odlike jezika poetskih zbirki Miroslava Cere Mihailovića”. *NISUN 9, Novi pravci istraživanja u društvenim i humanističkim naukama* [Elektronski izvor]: tematski zbornik radova [sa devetog međunarodnog naučnog skupa održanog 9. novembra 2019], Niš: Filozofski fakultet, 2020, стр. 405–421. [ориг.] МИХАЈЛОВИЋ, Милица. „Балканистичке одлике језика поетских збирки Мирослава Цере Михаиловића”. *НИСУН 9, Нови правци истраживања у друштвеним и хуманистичким наукама* [Електронски извор]: тематски зборник радова [са деветог међуна-

- родног научног скупа одржаног 9. новембра 2019], Ниш: Филозофски факултет, 2020, стр. 405–421.
- МИHAJЛOVIĆ, Milica. „Vranjski govor u urbanom i ruralnom okruženju”. *Philologia Mediana*, god. XVII, br. 17, Niš: Filozofski fakultet, 2025, str. 261–473. [ориг.] МИHAJЛOVIЋ, Милица. „Врањски говор у урбаном и руралном окружењу”. *Philologia Mediana*, год. XVII, бр. 17, Ниш: Филозофски факултет, 2025, стр. 261–473.
- STANKOVIĆ, Dragana. „Future I in the speech of the Vranje’s children in preschool and primary school”. *Facta Universitatis, Series: Teaching, learning and teacher education*, Vol. 1, No 2, 2017, str. 113–126.
- STANKOVIĆ, Dragana. „Speech of preschool children and elementary school students from Vranje from the standpoint of urban dialectology”. *Facta Universitatis, Series: Teaching, learning and teacher education*, Vol. 2, No 1, 2018, str. 059–070.
- STANKOVIĆ, Dragana. Govor vranjske dece predškolskog i školskog uzrasta – sociolingvistički pristup (doktorska disertacija) 2018. [ориг.] СТАНКОВИЋ, Драгана. Говор врањске деце предшколског и школског узраста – социолингвистички приступ (докторска дисертација) 2018. <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/10474/Disertacija.pdf?sequence=6&isAllowed=y>
- STANKOVIĆ, Dragana. „The expression of adverbial qualification in the speech of preschool and elementary school children from Vranje”. *Facta Universitatis, Series: Teaching, learning and teacher education*, Vol. 4, No 1, 2020, str. 001–016.
- STANKOVIĆ, Dragana. „Uпотреба падежа у говору деце предшколског и основношколског узраста из Врања – sociolingvistički pristup”. *Uzdanica XVII/2*, 2020, str. 49–64. [ориг.] СТАНКОВИЋ, Драгана. „Употреба падежа у говору деце предшколског и основношколског узраста из Врања – социолингвистички приступ”. *Узданица XVII/2*, 2020, стр. 49–64.
- STANKOVIĆ, Dragana. „Sociolingvistički pristup nekim fonetskim karakteristikama govora mladih Vranjanaca”. *Philologia Mediana* 13, 2021, str. 703–725. [ориг.] СТАНКОВИЋ, Драгана. „Социолингвистички приступ неким фонетским карактеристикама говора младих Врањанаца”. *Philologia Mediana* 13, 2021, стр. 703–725.
- STANKOVIĆ, Dragana. „Mesto naglasaka u govoru mladih Vranjanaca”. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 65/1, 2022, str. 95–116. [ориг.] СТАНКОВИЋ, Драгана. „Место нагласка у говору младих Врањанаца”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 65/1, 2022, стр. 95–116.
- STANKOVIĆ, Dragana. „Uпотреба беспредлошког генитива у говору младих Vranjanaca”. *Južnoslovenski filolog*, 78/1, 2022, str. 49–78. [ориг.] СТАНКОВИЋ, Драгана. „Употреба беспредлошког генитива у говору младих Врањанаца”. *Јужнословенски филолог*, 78/1, 2022, стр. 49–78.
- STANKOVIĆ, Dragana. *Uпотреба падежних облика именица у говору младих Vranjanaca – sintaksičko-semantički pristup*. Vranje: Pedagoški fakultet (Vranje: Plutos), 2024. [ориг.] СТАНКОВИЋ, Драгана. *Употреба падежних облика именица у говору младих Врањанаца – синтаксичко-семантички приступ*. Врање: Педагошки факултет (Врање: Плутос), 2024.
- STEVANOVIĆ, Vladimir. „O jeziku glavnog junaka u Koštani Bore Stankovića”. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XX/2, 1977, str. 47–79. [ориг.] СТЕВАНОВИЋ, Владимир. „О језику главног јунака у Коштани Боре Станковића”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XX/2, 1977, стр. 47–79.
- TOMIĆ, Dragana. „Akcenat govora vranjske dece predškolskog uzrasta”. *Godišnjak Učitel-*

- jskog fakulteta u Vranju* 3, 2012, str. 437–449. [ориг.] ТОМИЋ, Драгана. „Акценат говора врањске деце предшколског узраста”. *Годишњак Учитељског факултета у Врању* 3, 2012, стр. 437–449.
- ТОМИЋ, Dragana. „Fonološke alternacije u izvedenicama u romanu Nečista krv Bore Stankovića”. *Godišnjak Učiteljskog fakulteta u Vranju* 4, 2013, str. 261 – 277. [ориг.] ТОМИЋ, Драгана. „Фонолошке алтернације у изведеницама у роману Нечиста крв Боре Станковића”. *Годишњак Учитељског факултета у Врању* 4, 2013, стр. 261 – 277.
- ТОМИЋ, Dragana. „Turcizmi u romanu Nečista krv Borisava Stankovića”. *Godišnjak Učiteljskog fakulteta u Vranju* 6, 2015, str. 243–259. [ориг.] ТОМИЋ, Драгана. „Турцизми у роману Нечиста крв Борисава Станковића”. *Годишњак Учитељског факултета у Врању* 6, 2015, стр. 243–259.
- TRAJKOVIĆ, Tatjana, MIHAJLOVIĆ, Milica. „Govor Vranja kroz prizmu diglosivnosti”. *Južnoslovenski filolog* LXXVI, sv. 1, 2020, str. 77–105. [ориг.] ТРАЈКОВИЋ, Татјана, МИХАЈЛОВИЋ, Милица. „Говор Врања кроз призму диглосивности”. *Јужнословенски филолог* LXXVI, св. 1, 2020, стр. 77–105.
- TRAJKOVIĆ, Tatjana. „Vokali u govoru Bujanovca”. Tatjana Trajković, Nadežda Jović (ur.) *Na temeljima narodnih govora – Zbornik radova posvećen prof. dr Jordani Marković povodom odlaska u penziju*. Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, 2020, str. 699–714. [ориг.] ТРАЈКОВИЋ, Татјана. „Вокали у говору Бујановца”. Татјана Трајковић, Надежда Јовић (ур.) *На темељима народних говора – Зборник радова посвећен проф. др Јордани Марковић поводом одласка у пензију*. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2020, стр. 699–714. <https://doi.org/10.46630/tng.2020>
- VITAS, Marija. *Vranjsko muzičko nasleđe*. / VITAS, Marija. *The musical heritage of Vranje*. Vranje: Grad Vranje – Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka. 2020. [ориг.] ВИТАС, Марија. *Врањско музичко наслеђе*. / VITAS, Marija. *The musical heritage of Vranje*. Врање: Град Врање – Београд: Завод за проучавање културног развитака. 2020.
- ZLATANOVIĆ, Momčilo, MILOVANOVIĆ, Miroslav. *Da znaješ, tome mori..., vranjske pesme, izbor*. Beograd: Obelisk, 1972. [ориг.] ЗЛАТАНОВИЋ, Момчило, МИЛОВАНОВИЋ, Мирослав. *Да знајеш, моме мори..., врањске песме, избор*. Beograd: Обелиск, 1972.
- ZLATANOVIĆ, Momčilo (prir.). *Narodne pesme i basme južne Srbije*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1994. [ориг.] ЗЛАТАНОВИЋ, Момчило (прир.). *Народне песме и басме јужне Србије*. Београд: Српска академија наука и уметности, 1994.

Tatjana G. Trajković

DIALECT IN VRANJSKA GRADSKA PESMA (URBAN FOLK SONGS FROM VRANJE) AS AN ELEMENT OF HERITAGE

Summary

The paper presents a dialectological analysis of the texts of the Vranje city song – a unique type of song that has been declared an intangible cultural heritage from the area of southern Serbia. Given that these songs carry unique features in the form of rhythm, melody, text and dialect elements, it can be said that they are an artistic creation with a mark of nativeness. This paper is dedicated to the dialectal characteristics of these songs, and the most important dialectisms in which the Vranje speech is recognized as part of the Prizren-South Moravian dialect of the Serbian language are monitored and highlighted: the semivowel of the vowel order a, the ekavian reflex jata, the formant -na- < -нж- in verb forms, the consonant h, final consonant groups, analytical declension, analytical comparison, specific forms of personal and demonstrative pronouns, past verb form of third person masculine singular in -(j)a, the 3rd person plural ending in -v, the use

of the aorist and imperfect, diminutive suffixes, dialectal lexicon, Turkishisms. The element of heritage of the Vranje city song is contained in the following elements: the typicality of the melodies, the unique content of the songs, the connection to real personalities and events from the real past of Vranje, the uniqueness in expressiveness expressed through the feelings of merak, sevdah, karasevdah and dert, an expression that is extremely marked by local speech, all of which leads to the conclusion that a comprehensive picture of nativeness is recognized in the Vranje city song.

Keywords: Serbian language, Vranje, Prizren-South Moravian dialect, vranjska gradska pesma (Urban Folk Songs from Vranje).